www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

**Covid-19 Salgınında Çocuk Olmak:
Gelişim Dönemlerine Göre Sosyal Hizmet Gereksinimleri ve Öneriler**

*Being a Child in Covid-19 Pandemic: Social Work Needs and Suggestions According to
Developmental Stages*

Bilge Abukan* - Filiz Yıldırım** - Hatice Öztürk***

Abstract: With the Covid-19 pandemic, children have faced with many new situations such as curfews, changing time spent with the parents, the schools being on holiday, postponing exams, transition to online education, interruption in friend relationships. These new and extraordinary situations have affected children in different dimensions and levels. In this study, the child refers to individuals under the age of 18. However, considering the childhood under the age of 18 as a single period may lead to a generalist perspective and therefore to explain the problems and needs of children in this pandemic process with a reductionist approach. How and at what level children are affected by this process is closely related to their developmental stages. Based on this, in this review study, it is assumed that the developmental stages of children are an important determinant in the process of being affected by the Covid-19 pandemic. Thus, the main purpose of the study is; to explain the social work needs by examining the problems that children may experience during the Covid-19 pandemic process according to the developmental periods included in Erikson's Psychosocial Development Theory and Piaget's Cognitive Development Theory. As a result of this study, the importance of social work interventions is emphasized in the light of the problems and needs experienced by children. In the Covid-19 pandemic, the evaluation of children's social work needs in the focus of their developmental stages and social work interventions based on these needs can guide social workers, especially in the field of child welfare. In addition, this study is important because it has the potential to guide the measures and policies that can be taken against the problems that children may experience during the ongoing Covid-19 pandemic.

Structured Abstract: Although the Covid-19 pandemic seems to have produced similar effects on individuals, it is obvious that population groups have differentiating problems and social work needs with this pandemic.

* Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Lecturer Dr., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work
ORCID 0000-0002-6690-9351

bilge.abukan@omu.edu.tr

** Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Assoc.Prof., Ankara University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work
ORCID 0000-0002-6987-9485

fyildirim@ankara.edu.tr (Sorumlu yazar)

*** Ar. Gör., Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Res.Assist., Aksaray University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work
ORCID 0000-0002-4982-3257

htcoztrk@outlook.com.tr

Cite as/ Atıf: Abukan, B., Yıldırım, F. & Öztürk, H.. (2020). Covid-19 salgınında çocuk olmak: Gelişim dönemlerine göre sosyal hizmet gereksinimleri ve öneriler. *Turkish Studies*, 15(6), 1-14.
<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44416>

Received/Geliş: 22 June/Haziran 2020

Accepted/Kabul: 15 October/Ekim 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 20 October/Ekim 2020

CC BY-NC 4.0

It can be stated that the levels and sizes of being affected by the pandemic of different population groups also become different (Kara, 2020; Brooks vd., 2020; Talevi vd., 2020).

One of the important groups being affected by the new arrangements made for the sake of adaptation to the new normal with the Covid-19 pandemic is children. Children have faced with many new situations in this process. These new and extraordinary situations have affected children in many ways. How and at what level children are affected by this process is directly related to their developmental stages (Baltes, 2003). Because developmental periods are important life periods that determine the physical, social, cognitive and emotional skills and capacities of children, and in which the problems and needs peculiar to the period arise. The main purpose of this review study is to explain the social work needs of children in the focus of the Covid-19 pandemic according to the following 5 development periods and to make suggestions (Erbay, 2008; Santrock, 2015).

In the age of 0-1, infants can feel parental anxiety even if they cannot comprehend Covid-19 pandemic on cognitive level. Besides, the fact that the person who cares for the baby work within intensive, long hours or within quarantine measures might cause discomfort and anxiety in the baby and affect the trust relationship. In this process, it is recommended that the baby's daily routines should be maintained, the objects he/she knows should be offered, if the person who cares for the baby should change, someone he/she has known before should be preferred and even, if the parent is distant, he/she should remotely connect with the baby on daily basis. In addition, more efforts are required to be put in to protect this age group from the virus, as the immune system of babies is not sufficiently developed, is more vulnerable, and respiratory distress can be rapid in infants (Senemoğlu, 2013; Hacettepe Üniversitesi, 2020; Deniz vd., 2020).

In the age of 1-3, babies can understand that there is a new situation emerging, they can notice the parents' anxiety; however, they can't grasp the reason. Conditions that they cannot understand, and parent's anxiety can cause discomfort in babies. In this process, it is significant for parents and other adults around the child to control their own concerns. It is important for these children, who have difficulty in expressing themselves and their emotions, that their parents support them, spent quality time with their children, and allow children to express their emotions and relax through games (Hacettepe Üniversitesi, 2020).

In the age of 3-6, children can understand the new situation and its causes that came with the Covid-19 pandemic. Therefore, how the Covid-19 process is explained to the child and the expressions being used are very important. During this period, children can constantly ask questions about the Covid-19 pandemic. This is the result of an effort to make sense of the process. It is important, in this process, to patiently respond to the questions asked, to choose a concrete expression, to convey accurate, clear and age-appropriate information to children, and to spend quality time together through various activities. In this process, it is recommended to use effective communication methods, to prevent the child from being exposed to disease-related stimuli and news contents and to give them hygiene education (Senemoğlu, 2013; Dalton vd., 2020).

For the children ***in the age of 7-11***; curfews, changing time spent with the parents, the schools being on holiday, postponing exams, transition to online education, interruption in friend relationships should be addressed as important issues that require adaptation to the new normal. In this process, it is necessary to support children's routines such as eating, using technology, playing games, lessons and sleeping hours, in addition to supporting teacher and peer communication as well as adapting to distance education. Furthermore, it is important that children spend time doing activities appropriate for their developmental periods with their parents; that parents have effective communication with their children and also that they try to correct them and tell their children about the ways to prevent disease if children have misinterpretations of the process (Hacettepe Üniversitesi, 2020; Ehmke, 2020; Jacobson, 2020).

In the age of 12-18, children can understand the cause-effect relationships for the Covid-19 pandemic process and question new practices. In this period, owing to the ideas such as freedom and independence, they may have difficulty in accepting practices related to the pandemic and adapting to the new situation. It can be difficult for these children to adapt to practices such as curfew and social distance in this period when peer relationships have become very important. In this process, it is important to allow limited use of technological communication tools, to cooperate with these children, to make them feel that they are valuable as individuals. In addition, it is recommended that the routines of these children should be kept up, their adaptation to distance education should be ensured, close family relationships should be maintained, and chat should be had with

them without conflict and not using an admonitory style (Ehmke, 2020; Ercan vd., 2020; Hacettepe Üniversitesi, 2020; Jacobson, 2020).

As a conclusion; in the process of Covid-19 pandemic, it is important for social workers to carry out interventions on the impacts of the pandemic on individuals and families at micro level, on employees and official groups at mezzo level and on the society at macro level. With psycho-social support studies, one of these interventions, it is possible to help normalize the reactions during the pandemic process, on the other hand, identify individuals who need support about mental health and direct them to appropriate services (Arslan-Tomas & Şavur, 2018; Tuncay, 2004).

In reducing the negative effects of the Covid-19 pandemic on individuals, families and communities, social workers perform functions of empowerment, mobilization of available resources and link building (UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), 2020d). In addition, social workers can play an important role in from planning to implementing and following up the work that meets the needs and necessities of the groups being affected by the pandemic, including children. During the Covid-19 pandemic, social workers can make interventions on the health, poverty, basic needs and inability to access social services or limited access, coping with stress and anxiety, and problems at the level of individuals and their families. In this context; social workers, in the process of pandemic, can work on counseling, psycho-social support, anxiety, coping with stress and adapting to the new situation, which are aimed at children. As for their families, guidance about parenting specific to developmental stages, counselling on appropriate parental attitudes, and studies of providing family functionality come to the forefront (Kara, 2020; Yoshikawa vd., 2020). Moreover, it may be suggested that school social workers take an active role with the transition to distance education in the pandemic process (Bookwalter, 2020; NASW (National Association of Social Workers), 2020b).

Keywords: Social work, child, developmental period, Covid-19, social work needs

Öz: Covid-19 salgını ile birlikte çocuklar; sokağa çıkma yasağı, ebeveynlerle geçirilen sürenin değişmesi, okulların tatil ilan edilmesi, sınavların ertelenmesi, online eğitime geçiş, arkadaş ilişkilerinin kesintiye uğraması gibi pek çok yeni durumla karşı karşıya kalmışlardır. Yeni ve olağanüstü bu durumlar, çocukları pek çok açıdan farklı boyutlarda ve düzeylerde etkilemiştir. Bu çalışmada çocuk, 18 yaş altındaki bireyleri ifade etmektedir. Ancak 18 yaş altını kapsayan çocukluk çağının, tek bir dönem olarak ele alınması, genellemeci bir bakış açısına ve dolayısıyla çocukların bu salgın sürecindeki sorunlarının ve gereksinimlerinin indirgemeci bir yaklaşımla açıklanmasına neden olabilir. Çocukların bu süreçten nasıl ve hangi düzeyde etkilendikleri, gelişim dönemleri ile yakından ilişkilidir. Buradan hareketle mevcut derleme çalışmada çocukların içinde bulundukları gelişim dönemlerinin, Covid-19 salgınından etkilenme sürecinde önemli bir belirleyici olduğu varsayılmaktadır. Böylece çalışmanın temel amacı; Covid-19 salgını sürecinde çocukların yaşayabilecekleri sorunları, Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı ve Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı'nda yer alan gelişimsel dönemlere göre inceleyerek sosyal hizmet gereksinimlerini açıklamaktır. Bu çalışma sonucunda çocukların yaşadığı sorunlar ve gereksinimler ışığında sosyal hizmet müdahalelerinin önemi vurgulanmaktadır. Covid-19 salgınında çocukların sosyal hizmet gereksinimlerinin gelişim dönemleri odağında değerlendirilmesi ve bu gereksinimler temelindeki sosyal hizmet müdahaleleri, özellikle çocuk refahı alanındaki sosyal hizmet uzmanlarına rehberlik edebilir. Ayrıca hala yaşanan Covid-19 salgını sürecinde çocukların yaşayabilecekleri sorunlara yönelik alınabilecek önlemlere ve politikalara da rehberlik etme potansiyeli taşıması açısından bu çalışma önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, çocuk, gelişim dönemleri, Covid-19, sosyal hizmet gereksinimleri

Giriş

Çin, Wuhan'da Aralık 2019'da ortaya çıkan yeni tip koronavirüs (Covid-19) hızlı bir biçimde tüm dünyaya yayılarak Dünya Sağlık Örgütü tarafından salgın ilan edilmiştir (Hui vd., 2020). Bu salgın, insanları ve toplumları çeşitli yönlerden etkileyerek yeni normale uyum sağlamayı zorlaştıran önemli bir süreçtir. Hemen her ülkede ekonomik, sosyal ve politik açıdan yeni normale uyumla ilgili tartışmalar başlamıştır. Ayrıca başta sağlık sistemi olmak üzere eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal yardım alanlarında ülkelerin yeni uygulamalara ve çeşitli önlemlere gereksinimlerinin olduğu ortaya

çıkılmaktadır (UNDP, 2020). Bireyler ve aileler açısından bakıldığında ise sağlığı fiziksel, ruhsal, sosyal ve psikolojik açıdan tehdit eden bir sürecin yaşandığı söylenebilir. Çünkü hastalığa yakalanma riskinin yanı sıra bu riskin yarattığı korku ve endişe de bireyleri ve aileleri etkileyen önemli bir faktördür. Bunun yanı sıra sosyal mesafe ve karantina önlemleri, eğitime ara verilmesi ya da eğitimin uzaktan sürdürülmesi, üretim ve ticari faaliyetlerinin kısıtlanması gibi çeşitli değişimler ve dönüşümler de yaşanmaktadır.

Mikro, mezzo ve makro boyutlarda ortaya çıkan tüm bu etkiler, aslında salgının “olağanüstü durum” olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Nitekim literatüre bakıldığında olağanüstü durumların günlük yaşamın ve toplumsal düzenin değiştiği, kesintiye uğradığı ya da işlevlerin bozulduğu durumlar biçiminde karakterize edildiği anlaşılmaktadır (Gürer, 2009). Ayrıca bu süreçteki etkiler “günlük yaşam, ekonomik yaşam, aile ilişkileri ve sosyal yaşam, psikoloji ve kuruluşlarla ilişkiler” temelinde açıklanmaktadır (Tuncay, 2004).

Salgın sürecinden birey, aile ve toplumların yoğun bir biçimde etkilenmelerine neden olan önemli faktörlerden biri de (diğer olağanüstü durumlardan farklı olarak) bireylerin ve toplumların aynı anda birincil, ikincil, üçüncül, dördüncül ve beşincil mağdurlar olabilmeleridir (Alakara-Özcan, 2020; Taylor & Frazer 1981). Taylor ve Frazer (1981)’in olağanüstü durumların yarattığı psikolojik etkiler temelinde yaptığı bu sınıflama salgın sürecine uyarlandığında, bireylerin kendilerinin salgın sürecini doğrudan deneyimledikleri ya da Covid-19 hastalığına yakalandıkları (birincil mağdur) anlaşılmaktadır. Ayrıca bireylerin tanıdıklarının/sevdiklerinin bu süreci deneyimledikleri ya da hastalığa yakalandıkları (ikincil mağdur), birçok farklı meslek grubunun normal hayata dönüş sürecini hızlandırmak ve süreçten etkilenen bireylere yardım etmek için çalıştığı (üçüncül mağdur) görülmektedir. Bunun yanı sıra salgınla birlikte toplum olma kimliğinin yarattığı etkinin hissedildiği (dördüncül mağdur) ve hastalığa yakalananlara ya da süreçten bir biçimde etkilenenlere çeşitli kanallar aracılığıyla tanıklık edildiği (beşincil mağdur) süreçlerin hepsi birarada yaşanmaktadır. Bu nedenle Covid-19 salgınının farklı nüfus gruplarını (çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, kadın, erkek vb.) etkilediği aşikârdır.

Covid-19 salgını bireyler üzerinde benzer etkiler yaratmış gibi görünse de nüfus gruplarının bu salgın ile birlikte farklılaşan sorunları ve gereksinimleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunlar ve gereksinimler temelinde farklı nüfus gruplarının salgından etkilenme düzeylerinin ve bu etkinin boyutlarının da farklılaştığı söylenebilir (Kara, 2020; Brooks vd., 2020; Talevi vd., 2020). Nitekim Çiçek ve Almalı (2020) yaptıkları araştırmada pandemik kaygının psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilediğini; ancak duygusal öz yeterliliği yüksek bireylerin kaygıya rağmen psikolojik iyi oluşlarının daha yüksek düzeyde olduğunu bulmuşlardır. Aslında bu salgın; kişisel özellikler, sosyal statü, kişilerarası ilişkiler, sosyal destek, hizmetlere erişim, kültürel yapı ve ekonomik düzey gibi pek çok faktör odağında bu etkilerin boyutlarının tartışılmasına neden olan olağanüstü bir durumdur. Ancak bu noktada belirtilmelidir ki kırılgan grupların bu salgından daha yoğun olarak etkilenmiş olmaları muhtemeldir. Örneğin; yoksulların, bu sürecin ekonomik boyutlarından daha yoğun olarak etkilendikleri söylenebilir. Sağlık çalışanlarının, bulaş riskinin yüksekliği ve aile bireylerine taşınma ihtimali, yoğun çalışma saatleri gibi nedenlerle yoğun kaygı ve stres yaşamaları muhtemeldir (Blake vd., 2020). Yaşlıların ise risk grubunda yer alma, ölüm oranlarının bu grupta yüksek olması, sokağa çıkma yasağına maruz kalmaları ve temel gereksinimlere ulaşmadaki güçlükler nedeniyle bu süreçten yoğun olarak etkilenmiş olabileceklerini söylemek mümkündür.

Covid-19 salgınının yarattığı sonuçlardan ve yeni normale uyum için yapılan yeni düzenlemelerden etkilenen kırılgan gruplardan biri çocuklardır. Çocuklar, bu süreçte sokağa çıkma yasağı, ebeveynlerle geçirilen sürenin değişmesi, okulların tatil edilmesi, sınavların ertelenmesi, online eğitime geçiş, arkadaş ilişkilerinin kesintiye uğraması gibi pek çok yeni durumla karşı karşıya kalmışlardır. Yeni ve olağanüstü bu durumlar pek çok açıdan çocukları etkileme potansiyeline sahiptir. Ortaya çıkan yeni durumlar ve yaşamsal değişimler çocuklar tarafından güvenli alanın

yitilmesi olarak anlaşılabılır ve bu durum çocuklarda kaygının artmasına neden olabilir. Yeni durum ve bu duruma bağlı olarak oluşan sınırlar, çocuklarda çeşitli sorunlara yol açabilir. Salgına ilişkin uyarılara sıklıkla ve uygunsuz bir biçimde maruz kalmak, bu sorunları pekiştirebilir. Ayrıca çocuklar yaşananları anlama, anlamlandırma ve yeni duruma uyum sağlama konusunda zorlanabilirler.

Covid-19 salgını kapsamında alınan tedbirler, virüsün yayılmasını yavaşlatırken çocuklar açısından çeşitli dezavantajlı durumların ve sorunların ortaya çıkması muhtemeldir. Örneğin yoksulluk içinde yaşayan çocuklar için okulların kapatılması ve online eğitime geçilmesi çeşitli yoksunluklara yol açmakta ve mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir (Van Lancker & Parolin, 2020). Çünkü okullar çocuklar için sadece “eğitime ve öğretime devam edilen yer” olmaktan çok daha fazla misyona sahiptir. Nitekim okulların kapanmasının ardından çocukların öğrenme süreçleri aksamakla birlikte rutin yaşantıları değişmekte, sosyal destek sistemleri bozulmakta, okul temelli beslenme programları kesintiye uğramakta ve yetersiz beslenme oranları yükselmektedir (UNICEF, 2020a; UNICEF, 2020b). Bunun yanı sıra geçmiş deneyimler özellikle uzun süre okula gitmeyen kız çocuklarının, okula dönme oranlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (UNICEF, 2020b).

Diğer yandan Covid-19 salgınıyla mücadelede yaygın olarak başvuru alan sosyal izolasyon uygulamasının dünya genelinde aile içi şiddet, ihmal ve istismar vakalarında artışa neden olduğu ifade edilmektedir (Campbell, 2020; UNICEF, 2020a, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği, 2020). Aile içinde şiddete maruz kalanların ise genellikle çocuklar (çoğunlukla kız çocuklar) olduğu belirtilmektedir (BM, 2020; The Alliance vd., 2020; UNICEF, 2020b). UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) (2020a) de “okulların kapandığı, sosyal hizmetlerin kesintiye uğradığı ve hareketin kısıtlandığı durumlarda çocukların daha fazla sömürü, şiddet ve istismar riskiyle karşı karşıya kaldığını” geçmiş acil durum bulguları temelinde ifade etmektedir. Buna benzer olarak geçtiğimiz yıllarda ortaya çıkan ebola salgınında çocuk işçiliği, ihmal, cinsel istismar ve erken yaşta hamilelik vakalarında artış olduğu ifade edilmektedir (BM, 2020). Bu sorunların toplumsal cinsiyet temeline dayanan boyutlarının da olduğu farkedilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM, 2020) ise bu krizle birlikte yoksul ve eğitimden uzaklaşan çocuk oranlarında artış olacağını, çocukların hayatta kalmalarına ya da sağlıklarına yönelik tehditlerin ortaya çıkacağını ve güvenliğinin risk altında olacağını öngörmektedir.

Akkan (2020) da benzer olarak Covid-19 salgınının çocuklar üzerindeki etkilerini çocuk yoksulluğunu arttırma, ev temelli eşitsizlikleri belirginleştirme, online eğitime geçişle dijital eşitsizlikleri derinleştirme ve ev içi şiddeti artırma biçiminde sıralamaktadır. Artan bu risk faktörlerine karşın sosyal izolasyon uygulamasının çocuklara yönelen şiddetin, ihmalin ve istismarın görünürlüğünü azalttığı, farkedilme düzeyini düşürdüğü ve bu vakaların kayıt altına alınmasını güçleştirdiği görülmektedir (Akkan, 2020).

Bunların yanı sıra mülteci, yerinden edilmiş, evsiz, sokakta yaşayan/çalıştırılan, göçmen, azınlık ya da engelli / özel gereksinimli gibi dezavantajlı gruplar salgın sürecinde daha kırılgan hale gelebilmektedirler. Bu çocukların Covid-19 salgını ile birlikte başta sağlık olmak üzere pek çok açıdan risk altında olmaları muhtemeldir. Tüm bu yönleriyle bakıldığında Covid-19 sürecinin bir çocuk hakları krizine dönüştüğü ifade edilmektedir (BM, 2020). Buradan hareketle Covid-19 salgını odağında çocukların yaşadıkları sorunların bilinmesi ve bu çocuklara yönelik koruyucu-önleyici-geliştirici sosyal hizmet müdahalelerinin önemli olduğu ifade edilebilir. Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki çocukların bu süreçten nasıl ve hangi düzeyde etkilendikleri; içinde bulundukları gelişim dönemi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü gelişim dönemleri çocukların fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal becerilerini ve kapasitelerini belirleyen, döneme özgü gereksinimlerinin ve sorunlarının ortaya çıktığı önemli yaşam dönemleridir. Ayrıca çocukların bu süreçten ne anladığı, ne hissettiği ve süreci nasıl yönettiği gelişim dönemi özellikleri temelinde şekillenmektedir. Baltes (2003) de bu

durumun; belli bir yaş grubunda olma, belli bir kuşakta yer alma ve bireylerin hayatına önemli düzeyde etki etme temeline dayandığını belirtmektedir. Buradan hareketle mevcut çalışmada çocukların Covid-19 salgınından etkilenmesinde, içinde bulundukları gelişim döneminin önemli bir belirleyici olduğu varsayılmaktadır. Mevcut derleme çalışmada Covid-19 salgını sürecinde çocukların yaşayabilecekleri sorunlar ve sosyal hizmet gereksinimleri gelişim dönemleri odağında açıklanmaktadır. Ayrıca bu sorunlara yönelik sosyal hizmet müdahaleleri odağında önerilerde bulunmaktadır.

Çocuklar Üzerinde Covid-19 Salgınının Etkileri: Gelişim Dönemleri Bağlamında Sosyal Hizmet Gereksinimleri

Covid-19 salgını gelişimsel süreçler temelinde bireyleri farklı boyutlarda ve düzeylerde etkilemektedir. Bilindiği gibi fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal boyutları olan gelişim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Çocukluk çağı, gelişimin en hızlı olduğu ve yaşamın ilerleyen dönemlerini de etkileme potansiyeline sahip önemli bir dönemdir. Bu dönemde bağımsız bir birey olma yolunda değerler, tutumlar, beceriler ve yetkinlikler inşa edilmektedir (Erbay, 2008).

Covid-19 salgını ile karantina süreçleri, çocukluktan yetişkinliğe geçiş evrelerinde çeşitli sorunlara yol açmakla birlikte özellikle incinebilir bir grup olan çocuklar üzerinde korku, çaresizlik, kaygı gibi psikososyal etkiler bırakabilmektedir (Saurab & Ranjan, 2020). Erikson'un gelişim evreleri, normatif olmayan etkiler sonucu yaşanan kriz durumu olarak Covid-19 salgını odağında ele alınabilir (Santrock, 2015). Bu bağlamda bireyin, dünyanın iyi bir yer olduğuna güvenmesi ile başlayan ilk evre, salgın sürecinde gerek ebeveynlerin psikolojik durumu gerekse ebeveyn ile olan güven bağlarının oluşturulması bakımından sağlıklı bir gelişimi mümkün kılmamaktadır (Liu vd., 2020). Salgın gibi kriz durumlarında çocukların iyilik hali, ebeveynlerinin sosyoekonomik durumlarına ve psikososyal iyilik hallerine bağlı olarak şekillenmektedir. Özellikle karantina ile kısıtlanan sosyalleşme evresinde, çocukların sosyal çevresi ile etkileşimleri ve akran grupları ile ilişkileri olumsuz yönde etkilenmekte ve bu etki, psikolojik gelişim ve refah açısından önem arz etmektedir (UNICEF, 2020c). Covid-19 salgınından çocukların bilişsel gelişimlerinin etkilenebileceği, kısa ve uzun vadede olumsuz sonuçlar ortaya çıkabileceği de belirtilmektedir (Yoshikawa vd., 2020). Özellikle aşırı yoksunluk durumları ile karşı karşıya olan çocuklarda, salgının kendi yaşamları ve toplumları üzerindeki olumsuz etkilerinin kaygılara neden olduğu vurgulanmaktadır. Buna bağlı olarak bilişsel gelişimin sekteye uğrayabileceği, akut stres ve uzun süreli zihinsel sağlık problemlerinin ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (UNICEF, 2020c). Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki bu derleme çalışmada çocuk, 18 yaş altındaki bireyleri ifade etmektedir (UNICEF, 1989). Ancak 0-18 yaş aralığını kapsayan çocukluk çağına tek bir dönem olarak ele alınması genellemeci bir bakış açısına ve dolayısıyla çocukların bu salgın sürecindeki sorunlarının ve gereksinimlerinin indirgemeci bir yaklaşımla açıklanmasına neden olabilir. Bu nedenle salgın sürecinin etkileri bu çalışmada Erikson (1963)'un Psikososyal Gelişim Kuramı ve Piaget (1966)'in Bilişsel Gelişim Kuramı'nda yer alan gelişimsel evreler temelinde ayrı ayrı aşağıda açıklanmaktadır.

0-1 yaş dönemi

Bu dönem bebeğin doğumu ile başlayan, güven ve duygusal etkileşimin önemli olduğu ve ileriki zamanlarda kişilerarası ilişkilerin temelini oluşturan oral doyum dönemidir (Yavuzer, 2013). Bu dönemde; bebeğin anneye ya da bakım veren kişiyle sevgiye ve güvene dayalı ilişki kurması, bebeğin gereksinimlerinin yeterli ve zamanında karşılanması önemlidir. Bakım veren kişiler ile kurulan bu ilişki, temel güven duygusunun oluşumunu etkiler (Senemoğlu, 2013). Bu dönemde bebekler Covid-19 salgınına bilişsel düzeyde kavrayamazlar bile ebeveynin kaygısını hissedebilirler. Nesne sürekliliği kazanılmadığı (bu dönemin sonlarına doğru kazanılmaktadır) için bakım veren kişinin kısa süreli yokluğunu tolere etmek zordur. Bu nedenle bu dönemde bebeğe bakım veren kişinin yoğun, uzun saatler ya da karantina önlemleri dâhilinde çalışması bebekte

huzursuzluğa ve kaygıya neden olabilir, güven ilişkisini etkileyebilir. Diğer yandan alınan tedbirlerle birlikte ebeveynlerin evden çalışmaya başlamaları, işten çıkarılmaları ya da ücretsiz izne ayrılmaları mümkün olmuştur. Bu durum aslında bebekler açısından değerlendirildiğinde ihtiyaç duyduğu ebeveynini her an yanında bulabilme olanağı yaratmıştır. Ancak ebeveynlerin uyum sağlaması gereken yeni bir durumu da beraberinde getiren bu süreç, ebeveynler açısından kaygı ya da stres yaratan bir durum olarak algılanabilir ya da bebeği ile daha fazla zaman geçirme olanağı yaratan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu noktada ebeveynin bu süreçteki duyguları bebek tarafından hissedilmekte aynı zamanda da bu duygular bebekle geçirilen sürenin niteliğini etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra bu dönemdeki bebeğin düzeninin korunması, günlük rutinlerinin sürdürülmesi, bebeğin tanıdığı nesnelerin ona sunulması, bakım veren kişi değişecekse daha önce tanıdığı birinin tercih edilmesi ve hatta ebeveynin günlük olarak bebekle uzaktan bağlantı kurmasının sağlanması, bu süreçte önerilmektedir (Hacettepe Üniversitesi, 2020). Ayrıca bebeklerin bağışıklık sisteminin yeterince gelişmemesi, daha savunmasız olmaları ve solunum sıkıntısının bebeklerde hızlı olabilmesi nedeniyle bu yaş grubunun virüsten korunması için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir (Deniz vd., 2020).

Bu süreçte öne çıkan en önemli müdahalelerden biri de psikososyal destek çalışmalarıdır. Olağanüstü durumlarda bireylerin ve toplumun mevcut gereksinimlerinin tespit edilmesi, krizle baş etme kapasitelerinin ve iyileşme becerilerinin geliştirilmesine yönelik multidisipliner hizmetler bütünü oluşturulan bu destekler; olağanüstü durumdan etkilenen bireylerin, normal yaşamlarına geçiş süreçlerini hızlandırmaya yardımcı olmaktadır (Arslan-Tomas & Şavur, 2018; Tuncay, 2004). Olağanüstü durumlar sonrasında ortaya çıkan tepkiler zamanla normalleşmektedir (Arslan-Tomas & Şavur, 2018). Ancak bazı bireylerde akut stres bozukluğu, majör depresyon gibi çeşitli psikolojik uyumsuzluk ve ruh sağlığı sorunları gelişebilmektedir. Bu kapsamda psikososyal destek çalışmaları bir yandan bu tepkilerin normalleşmesine yardımcı olurken diğer yandan ruh sağlığı konusunda desteğe ihtiyaç duyan bireylerin belirlenmesinde ve uygun hizmetlere yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda 0-1 yaş dönemindeki bebeğe sahip olan ebeveynlere yönelik bu tür bir psikososyal destek müdahalesi, normalleşme ve yeni normale uyum açısından önemli görülmektedir.

Diğer yandan bu süreçte 0-1 yaş dönemindeki bebeğe sahip ebeveynlere yönelik olarak sosyal hizmet uzmanları, ailenin ortaya çıkan sorunları ve gereksinimleri doğrultusunda kaynak oluşturma/tespit etme, kaynakları harekete geçirme, kaynaklara erişmeyi sağlama ve bağlantı kurma işlevlerini yerine getirebilirler (UNICEF, 2020d). Ayrıca bu sorunlara ve gereksinimlere uygun çalışmaların planlanmasından uygulanmasına ve takip edilmesine kadar planlı değişim süreci temelinde sosyal hizmet uzmanları önemli roller üstlenebilirler (Tuncay, 2004).

Sosyal hizmet uzmanları Covid-19 salgını sürecinde bu yaş grubunda bebeği olan ailelere yönelik gelişim dönemine özgü bebeğin güvenli bağlanması için ebeveynlik tutumları konusunda rehberlik edebilir, danışmanlık yapabilir ve aile işlevselliğinin (bebekli yaşama uyum) sağlanması odağında müdahalede bulunabilirler. Ayrıca sağlığa, temel ihtiyaçlara ve hizmetlere erişememe ya da kısıtlı erişebilme durumlarında ailelere destek olabilirler (Kara, 2020; Yoshikawa vd., 2020). Bunun yanı sıra stres ve kaygı durumları ile baş edebilme, koruyucu-önleyici müdahale geliştirme ve sosyal destek sağlama üzerine çalışabilirler (Kara, 2020; Yoshikawa vd., 2020). Yoksul olan ya da geçici bir süre gelir elde edemeyen aileler, uygun sosyal yardımlara yönlendirilebilirler. Ayrıca ebeveynlerle Covid-19 hakkında danışmanlık ve yeni duruma uyum konularında çalışabilirler. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanları; aile birlikteliği, ebeveyn ile zaman geçirme sıklığı, gündelik hayattaki var olan bileşenlerin ve öznel değerlerinin anlaşılması gibi Covid-19 sürecinin getirdiği olumlu durumların farkedilmesinde de ailelere rehberlik edebilirler. Sosyal hizmetin bireyle, aileyle ve grupta çalışma yöntemleri bu amaçların gerçekleştirilmesinde uygun araçlardır.

1-3 yaş dönemi

Yürüme ve konuşma becerilerinin kazanılmasıyla birlikte kendisinin bağımsız bir birey olduğunu fark eden bebekler, başkalarına bağımlı kalmak istemezler ve çevrelerini kontrol etmeye, özgürleşmeye çalışırlar (Senemoğlu, 2013). Böylece bu dönemde bağımsızlığın/özerkliğin gelişimi ön plana çıkmaktadır. Bebeğin, özerkliğe ilişkin girişimlerinin desteklenmesi, esnek ve çevreyi keşfetmesine olanak tanıyan yapının sunulması önemlidir. Bu yaş aralığında çocuklar benmerkezcidirler ve kendilerini başkalarının yerine koyamazlar. Yaşanan bu durum nedeniyle kendilerini suçlama eğilimi görülebilir. Dış dünyada olup bitenleri anlamaya çalışırlar ve olayların tek bir yönünü düşünebilirler. Bu dönemdeki çocuklar ortaya çıkan yeni bir durum olduğunu anlayabilirler, ebeveynin kaygısını fark edebilirler; ancak nedenini kavrayamazlar. Anlayamadıkları durumlar ve ebeveynin kaygısı onlarda huzursuzluğa (yemek ve uyku rutininin bozulması gibi) neden olabilir. Örneğin neden parka gidemediğini, sokağa çıkamadığını ya da salgın kavramını anlaması zordur. Bu süreçte ebeveynin ve çocuğun etrafındaki diğer yetişkinlerin, kendi kaygılarını kontrol edebilmeleri önemlidir (Hacettepe Üniversitesi, 2020). Kendisini ve duygusunu ifade etmede güçlük çeken bu çocuklara ebeveynlerinin desteği, çocuklarla nitelikli zaman geçirmeleri, oyunlar aracılığıyla duygularını yaşamalarına ve rahatlamalarına olanak tanımaları önemlidir.

Bu yaş döneminde, 0-1 yaş döneminde olduğu gibi ailelere yönelik psikososyal destek çalışmaları öne çıkmaktadır. Ayrıca ailelerin ya da çocukların gereksinim duydukları hizmetlere ve kaynaklara erişmelerini sağlamak, stres ve kaygı durumları ile baş etmelerinde ve kontrol altına almalarında ebeveynlere destek olmak, 1-3 yaş dönemindeki çocuğun özerkliğini kazanması için uygun ebeveyn tutumları hakkında rehberlik etmek önemlidir. Bunun yanı sıra ebeveynlere çocuktaki kaygı ve stresi farkedebilme becerisi kazandırmak ve sosyal yardım gereksinimi olan aileleri uygun hizmetlere yönlendirmek önemli görülmektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar ile oyunlar (özellikle sembolik oyunlar) aracılığıyla iletişim kurulması da işlevsel olabilir. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları Covid-19 sürecinin getirdiği olumlu durumlara odaklanılmasında da aileleri teşvik edebilirler.

3-6 yaş dönemi

Girişkenliğe karşı suçluluk duyma ile karakterize edilen bu dönemde çocukların gelişen becerilerine dayalı olarak sosyal çevreye ilgileri, merakları ve dolayısıyla yeni girişimlerde bulunma çabaları da artmaktadır. Bu dönemde engellenen çocuklarda suçluluk duygusu oluşmaktadır. Covid-19 salgını süreciyle birlikte ortaya çıkan sınırlandırılmış sosyal çevre, bu dönem çocukları açısından dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Covid-19 salgını ile birlikte ortaya çıkan yeni durumu ve nedenini bu çocuklar anlayabilirler. Mantıksal akıl yürütme henüz gelişmese de sezgilerine dayalı akıl yürütme, bu dönemde ön plandadır (Senemoğlu, 2013). Bu nedenle Covid-19 sürecinin çocuğa nasıl anlatıldığı ve kullanılan ifadeler oldukça önemlidir. Bu dönemde çocuklar Covid-19 salgını hakkında sürekli soru sorabilirler. Bu durum, süreci anlamlandırma çabasının bir sonucudur. Bu süreçte sorulan sorulara sabırla yanıt verilmesi, somutlaştırılmış (öyküler, resimler gibi materyaller aracılığıyla) bir anlatımın tercih edilmesi, doğru, net ve yaşına uygun bilgilerin çocuklara aktarılması, birlikte çeşitli aktiviteler aracılığıyla nitelikli zaman geçirilmesi önemlidir. Ayrıca etkili iletişim yöntemlerinin kullanılması, çocuğun hastalıkla ilgili uyarılara, haber içeriklerine maruz kalmasının önlenmesi ve onlara hijyen eğitiminin verilmesi de önerilmektedir (Dalton vd., 2020; Hacettepe Üniversitesi, 2020).

Bu yaş döneminde hem ebeveynlere hem de çocuklara yönelik psikososyal destek çalışmaları; stres tepkilerinin normalleşmesine yardımcı olma, normal hayata dönüşü hızlandırma ve farklı desteklere ihtiyaç duyan bireyleri uygun hizmetlere yönlendirme açısından önemli rol oynamaktadır. Ayrıca ebeveynlerin ve çocukların stres ve kaygı durumları ile baş etme becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. NASP (National Association of School Psychologists, 2020) de çocukların

ruh sağlığının bu süreçte takip edilmesinin ve yaş dönemleri bağlamında ortaya çıkan belirtilerin fark edilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bunun yanı sıra diğer gelişim dönemlerinde olduğu gibi ailelerin ya da çocukların gereksinim duydukları hizmetlere ve kaynaklara erişmelerini sağlamak önemlidir. Covid-19 salgını ile birlikte ortaya çıkan yeni durumu ve nedenini anlayabilen bu yaş dönemindeki çocuklarına uygun ebeveynlik, çocuğa sürecin nasıl anlatılacağı, birlikte etkin zaman geçirme ve etkili iletişim kurma konularında ailelere destek müdahaleleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca çocuğun hastalıkla ilgili uyarılara maruz kalmaması ve çocuğa hijyen eğitimi verilmesi konularında ailelerin bilinçlendirilmesi, sosyal yardım gereksinimi olan ailelerin uygun hizmetlere yönlendirilmesi ve Covid-19 sürecinin getirdiği olumlu durumların farkedilmesi üzerine de ailelerle çalışılabilir.

7-11 yaş dönemi

Okul çağı dönemi olarak adlandırılan bu dönemde çocuklar somut işlemler evresine geçiş yapmakta, benmerkezcilikten uzaklaşmakta, mantıksal düşünme ve somut yollarla problem çözme becerisi kazanmaktadırlar (Santrock, 2015). Çocuklar bu dönemde deneyimlerine, ebeveynleri tarafından desteklenmelerine ya da eleştirilmelerine bağlı olarak “başarılıyım” ya da “yetersizim” biçiminde kendilerine ve yeteneklerine ilişkin tutum geliştirirler. Bu yaş grubu için sokağa çıkma yasağı, ebeveynlerle geçirilen sürenin değişmesi, okulların tatil edilmesi, sınavların ertelenmesi, online eğitime geçiş, arkadaş ilişkilerinin kesintiye uğraması yeni normale uyum sağlamayı gerektiren önemli konular olarak ele alınmalıdır. Bu süreçte çocukların yemek, teknoloji kullanımı, oyun oynama, ders ve uyku saatleri gibi rutinlerinin korunması, öğretmen ve akran iletişimine ve uzaktan eğitime uyum sağlamalarına destek olunması gerekmektedir. Ayrıca çocuklarla gelişim dönemlerine uygun etkinlikler aracılığıyla zaman geçirilmesi, etkili iletişime olanak verilmesi, sürece ilişkin hatalı yorumlamaları varsa (kaygı ve stresi artabilir) bunların düzeltilmesi ve hastalıktan korunma yollarının çocuklara anlatılması da önemlidir (Hacettepe Üniversitesi, 2020; Ehmke, 2020; Jacobson, 2020). Sosyal hizmet uzmanları bu konular ve çocukların gereksinimleri doğrultusunda (çocuğun başarılıyım ve yeterliyim duygusunu hissetmesi odağında) ebeveynlerle uygun ebeveynlik ve ebeveyn tutumları, ebeveyn-çocuk iletişimi üzerine çalışabilirler. Bu yaş döneminde hem ebeveynlere hem de çocuklara yönelik psikososyal destek çalışmaları ve stres/ kaygı durumları ile baş etme becerileri odağında müdahaleler gerçekleştirebilirler. Ailelerin ya da çocukların gereksinim duydukları hizmetlere ve kaynaklara erişmeleri sağlanabilir.

Covid-19 salgınının, okul çağında olan bu çocukların sosyal yaşamlarını doğrudan etkileyen sonuçları bulunmaktadır. Bu durumun, çocukların gelişim boyutlarını etkileme potansiyeli de bulunmaktadır. Bu nedenle çocukların bu süreçten olumsuz etkilenmemeleri için okul sosyal hizmeti uygulamalarına gereksinim duyulmaktadır. Nitekim uluslararası çalışmalar incelendiğinde salgın ile birlikte uzaktan eğitime geçiş sürecinde okul sosyal hizmet uzmanlarının aktif rol aldıkları anlaşılmaktadır (Bookwalter, 2020; NASW 2020b). Ancak ülkemizde okul sosyal hizmet uzmanlarına yönelik okullarda herhangi bir kadro bulunmamaktadır. Oysa özellikle okul çağındaki çocukların çevresi içerisinde değerlendirilerek psikososyal gereksinimlerinin karşılanmasında ve Covid-19 salgını ile birlikte yeni normale uyum sağlamalarını kolaylaştırmada okul sosyal hizmeti uygulamalarının önemli olduğu söylenebilir.

12-18 yaş dönemi

Bu dönem, bireyin kimlik arayışı içerisinde olduğu “erinlik ve ergenlik” dönemidir. Bu dönemde kimlik krizinin başarılı bir biçimde çözülmesi bir sonraki evre olan “genç yetişkinlik” döneminde yakın ilişkilerin kurulmasına önemli ölçüde etki etmektedir. Ayrıca bu süreçte problem çözme, soyut düşünme ve mantıksal biçimde akıl yürütme, değerler ve fikirler öne çıkmaktadır (Santrock, 2015). Bu nedenle bu çocuklar Covid-19 salgını sürecine yönelik neden-sonuç ilişkilerini anlayabilirler ve uygulamaları sorgulayabilirler. Bu dönemde özgürlük, bağımsızlık gibi fikirlere dayalı olarak salgınla ilgili uygulamaları kabullenmede ve yeni duruma uyum sağlamada

zorlanabilirler (Hacettepe Üniversitesi, 2020). Akran ilişkilerinin oldukça önem kazandığı bu dönemde sokağa çıkma yasağı ve sosyal mesafe gibi uygulamalara uyum sağlamak zorlayıcı olabilmektedir. Bu süreçte teknolojik iletişim araçlarının sınırlı kullanımına olanak verilmesi, bu çocuklarla işbirliği yapılması, birey olarak değerli olduklarının onlara hissettirilmesi önemlidir. Bunun yanı sıra bu çocukların rutinlerinin korunması, uzaktan eğitime uyumun sağlanması, yakın aile ilişkilerinin sürdürülmesi, onlarla çatışmadan ve öğüt verici bir üslup kullanmadan sohbet edilmesi önerilmektedir (Ehmke, 2020; Ercan vd., 2020; Hacettepe Üniversitesi, 2020; Jacobson, 2020). Sosyal hizmet uzmanları bu yaş grubu çocukların gereksinimleri ve özgün bir kimlik oluşturma odağında ebeveynlerle uygun ebeveynlik, ebeveyn tutumları ve ebeveyn-çocuk iletişimi üzerine çalışabilirler.

Bu yaş döneminde hem ebeveynlere hem de çocuklara yönelik psikososyal destek sağlama, stresle ve kaygıyla baş etme becerilerini geliştirme, gereksinim duyulan hizmetlere ve kaynaklara erişimi sağlama, sosyal yardım gereksinimi olan aileleri uygun hizmetlere yönlendirme ve Covid-19 salgınının hayatlarına kattığı olumlu durumlara odaklanma konularında çalışılabilirler. Ayrıca çocukların bu süreçte okul sosyal hizmeti uygulamaları aracılığıyla desteklenmeleri önemlidir. Bu kapsamda online eğitime erişim, uyum ve böyle bir eğitim için dijital teknolojileri kullanabilme konularında desteğe ihtiyaç duyan öğrencilerin belirlenmesi, uygun hizmetlere/kaynaklara yönlendirilmesi ve (ertelenen ya da öne alınan sınav tarihleri nedeniyle yaşanan) sınav kaygısı konularında çalışılması önerilebilir.

Son olarak UNICEF (2020e)'in gelişim dönemi ayırt etmeksizin ebeveynlerin çocuklarıyla bu süreçte nasıl iletişim kurması gerektiğine dair yayınladığı rehberde yer alan aşağıdaki ilkelerin de önemli olduğu belirtilebilir:

1. Açık sorular sorun ve dinleyin,
2. Dürüst olun: Gerçeği çocuk dostu bir yaklaşımla açıklayın,
3. Kendilerini ve arkadaşlarını nasıl koruyacaklarını gösterin,
4. Güven duygusu verin,
5. Başkaları tarafından damgalanma ya da başkalarını damgalama gibi bir durumun içinde olup olmadıklarını kontrol edin,
6. İyilik yapan insanları anlatın,
7. Kendinize de dikkat edin, rol model olun, kaygınızı yönetin,
8. Konuşmayı dikkatli ve rahatlatıcı bir şekilde sonlandırın (UNICEF, 2020e).

Tüm bunların yanı sıra çocuğa güvende olduğunun hissettirilmesi, kontrol duygusunun güçlendirilmesi, ona şu an iyi olduğunun ve sürecin normalleşeceğinin anlatılması, stresli olaylara nasıl tepki verileceğine dair rehberlik yapılması ve stresle başetme tekniklerinin öğretilmesi bu salgın sürecinde önemli görünmektedir (Ehmke, 2020; Jacobson, 2020; Katz, 2020).

Sonuç

Çocuk haklarını ve refahını gözeten sosyal hizmet mesleği mikro, mezzo ve makro düzey sosyal hizmet müdahalelerinde çocukla birlikte çalışmayı odağına alan önemli bir meslek grubudur. Bu kapsamda Covid-19 sürecinde sosyal hizmet uzmanları çocukların refahı için mikro düzeyde, bireyler ve aileler; mezzo düzeyde, çalışanlar ve resmi gruplar; makro düzeyde ise salgının toplum üzerindeki etkileri üzerine önemli müdahaleler gerçekleştirebilirler.

Bu süreçte **makro düzey** sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında; çocuklara yönelik sosyal koruma programlarının genişletilmesi, eğitime erişimde eşitliğin sağlanması için hak savunuculuğu yapılması önemli görülmektedir. Ayrıca çocukların hakları, başvurabilecekleri kurumlar/kuruluşlar,

ihtiyaç duydukları destek hizmetleri konularında bilgi ve bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik müdahaleler ile sağlık, eğitim ve çocuk hizmetleri alanında çalışanların çocuk ihmali ve istismarı konularında eğitilmeleri bu kapsamda önem taşır. **Mikro ve mezzo düzey** sosyal hizmet müdahaleleri kapsamında ise çocuklara salgını anlatmak, uygun tutum, olası tepkiler konusunda ebeveynlere rehberlik etmek önemlidir. Ayrıca sağlıklarını nasıl koruyabilecekleri konusunda ebeveynleri ve çocukları bilgilendirmek/bilinçlendirmek, çocukları ve aileleri bireyle ya da grupla sosyal hizmet yöntemleri dahilinde ihtiyaç duyulan konu odağında desteklemek, işten çıkarılan/ücretsiz izne ayrılan aileleri finansal açıdan destekleyici uygun kaynaklara yönlendirmek ve gereksinim duydukları hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak önemli sosyal hizmet müdahaleleri arasında sayılabilir. Bu noktada belirtilmelidir ki Covid-19 salgınının birey, aile ve topluluklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada sosyal hizmet uygulamaları; biyopsikososyal değerlendirme, çevresi içinde birey ve güçlendirme perspektifi ile diğer meslek gruplarının uygulamalarından farklılaşmaktadır. Bu nedenle Covid-19 salgınında çocukların sosyal hizmet gereksinimlerinin gelişim dönemleri odağında değerlendirilmesi ve bu gereksinimler temelindeki sosyal hizmet müdahaleleri çocukların refahına yatırım açısından önem arz eder.

Kaynakça

- Akkan, B. (2020, 10 Haziran). *Kovid-19'un çocuklar üzerinde etkisi ve çocuk odaklı sosyal politikalar*. <https://www.tesev.org.tr/tr/research/kovid-19-ve-cocuk-odakli-politikalar>
- Alakara-Özcan, G. (2020, 1 Nisan). *Afetlerde psikososyal çalışmalar*. <https://drive.google.com/file/d/117qBCeLtZ-q9uMTBkh9vPWtKgPjgCsJM/view>
- Arslan-Tomas, S., & Şavur, E. (2018). Afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetleri saha çalışanları için el kitabı. *Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği*.
- Baltes, P. B. (2003). On the incomplete architecture of human ontogeny: Selection, optimization, and compensation as foundation of developmental theory. In U. M. Staudinger & U. Lindenberger (Eds.), *Understanding human development*. Boston: Kluwer.
- Blake, H., Bermingham, F., Johnson, G., & Tabner, A. (2020). Mitigating the psychological impact of COVID-19 on healthcare workers: a digital learning package. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 2997. <https://doi.org/10.3390/ijerph17092997>
- BM (Birleşmiş Milletler). (2020, 15 Nisan). *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on children*. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_on_covid_impact_on_children_16_april_2020.pdf
- Bookwalter, G. (2020, 10 Nisan). *Evanston school social worker turns to Facebook Live to connect with students during coronavirus closures*. <https://www.chicagotribune.com/suburbs/evanston/ct-evr-facebook-story-time-tl-0416-20200410-lo4cuypl3vgcxlkpfxz74j45mi-story.html>
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395, 912-920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 100089. <https://doi.org/10.1016/j.fsir.2020.100089>

- Çiçek, B. & Almalı, V. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde kaygı öz-yeterlilik ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki: Özel sektör ve kamu çalışanları karşılaştırması. *Turkish Studies*, 15(4), 241-260. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43492>
- Dalton, L., Rapa, E., & Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 346-347. [https://doi.org/10.1016/s2352-4642\(20\)30097-3](https://doi.org/10.1016/s2352-4642(20)30097-3)
- Deniz, M., Tezer, H., & Tapisiz, A. (2020). Yenidoğan ve gebelerde yeni coronavirüs hastalığı 2019 (COVID 19). *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 14(3), 274-278. <https://doi.org/10.12956/tchd.717611>
- Ehmke, R. (2020). *Talking to kids about the coronavirus crisis*. <https://childmind.org/article/talking-to-kids-about-the-coronavirus/>
- Erbay, E. (2008). *Çocuk işçi olmak: Çocuk işçiliğine retrospektif bir bakış*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği. No: 14.
- Ercan vd. (2020). *Türkiye çocuk ve genç psikiyatrisi derneği covid-19 (korona) virüs salgını sırasında aile, çocuk ve ergenlere yönelik psikososyal ve ruhsal destek rehberi*. <https://www.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/6/2020/03/cogepdercovid-19rehberi30mart2020.pdf.pdf>
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Gürer, D. (2009). *Olağandışı durumlarda yaşamı sürdürme*, AFAD Yayınları 2. <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Olagandisi-Durumlarda-Yasami-Surdurme-1.pdf>
- Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. (2020, 26 Nisan). *COVID-19'un çocuklar üzerindeki en ağır etkisi: ihmal ve istismar*. <https://korona.hasuder.org.tr/covid-19un-cocuklar-uzerindeki-en-agir-etkisi-ihmal-ve-istismar/>
- Hacettepe Üniversitesi (2020). *Korona virüs (COVID-19) salgını ile ilgili aile, çocuk ve ergenlere yönelik öneriler*. <http://www.tip.hacettepe.edu.tr/ekler/pdf/cdestek.pdf>
- Hui, D. S., I Azhar, E., Madani, T. A., Ntoumi, F., Kock, R., Dar, O., Ippolito, G., Mchugh, T. D., Memish, Z. A., Drosten, C., Zumla, A., & Petersen, E. (2020). The continuing 2019-nCoV epidemic threat of novel coronaviruses to global health — The latest 2019 novel coronavirus outbreak in Wuhan, China. *International Journal of Infectious Diseases*, 91, 264-266. <https://doi.org/10.1016/j.ijid.2020.01.009>
- Jacobson, R. (2020). *Supporting kids during the coronavirus crisis*. <https://childmind.org/article/supporting-kids-during-the-covid-19-crisis/>
- Kara, E. (2020). KOVID-19 pandemisindeki dezavantajlı gruplar ve sosyal hizmet işgücünün işlevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 28-34.
- Katz, B. (2020). *How to avoid passing anxiety on to your kids*. <https://childmind.org/article/how-to-avoid-passing-anxiety-on-to-your-kids/>
- Liu, J. J., Bao, Y., Huang, X., Shi, J., & Lu, L. (2020). Mental health considerations for children quarantined because of COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 347-349. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30096-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30096-1)
- NASP (National Association of School Psychologists). (2020). *Helping children cope with changes resulting from COVID-19*. <https://www.nasponline.org/resources-and->

- publications/resources-and-podcasts/school-climate-safety-and-crisis/health-crisis-resources/helping-children-cope-with-changes-resulting-from-covid-19
- NASW (National Association of Social Workers). (2020a). *Helping People in Special Populations During the Coronavirus Pandemic*. <https://www.socialworkers.org/Practice/Infectious-Diseases/Coronavirus/Helping-People-in-Special-Populations>
- NASW (National Association of Social Workers). (2020b). *Practice alert COVID-19 resources for school social workers*. <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=n4pFJVJ3nkQ%3d&portalid=0>
- Piaget, J. (1966). The psychology of intelligence and education. *Childhood Education*, 42(9), 528-528.
- Santrock, J. W. (2015). *Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi: Life-span development*. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Limited Şti.
- Saurabh, K., & Ranjan, S. (2020). Compliance and psychological impact of quarantine in children and adolescents due to COVID-19 pandemic. *Indian Journal of Pediatrics*, 29, 1-5. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs12098-020-03347-3>
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Yargı yayınevi.
- Talevi, D., Socci, V., Carai, M., Carnaghi, G., Faleri, S., Trebbi, E., ... & Pacitti, F. (2020). Mental health outcomes of the COVID-19 pandemic. *Rivista di Psichiatria*, 55(3), 137-144. <http://dx.doi.org/10.1708/3382.33569>
- Taylor, A.J.W. & Frazer, A.G. (1981). *Psychological sequeale of operation overdue following the DC10 aircrash in Antarctica*, Victoria University Press, Wellington Publications of Psychology, No.27.
- The Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, End Violence Against Children, UNICEF, WHO. (2020, 1 Mayıs). *COVID-19 Protecting children from violence abuse and neglect in home*. <https://www.unicef.org/sites/default/files/2020-05/COVID-19-Protecting-children-from-violence-abuse-and-neglect-in-home-2020.pdf>
- Tuncay, T. (2004). *Afetlerde sosyal hizmet: 1999 yılı marmara ve bolu düzce depremleri sonrasında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları*. Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.
- UNDP (United Nations Development Programs). (2020, 23 Nisan). *COVID-19 pandemic humanity needs leadership and solidarity to defeat the coronavirus*. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/coronavirus.html>.
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (1989). Convention on the Rights of the Child. <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2020a, 20 Mart). *COVID-19: Getirilen kısıtlamalar giderek artarken çocuklara yönelik istismar, ihmal, sömürü ve şiddet riski de yükseliyor– UNICEF* <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/covid-19-getirilen-k%C4%B1s%C4%B1tlamalar-giderek-artarken-%C3%A7ocuklara-y%C3%B6nelik-istismar-ihmal>

- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2020b, 9 Nisan). *UNICEF: Çocukların COVID-19 salgınının gizli mağdurları olmasına izin vermeyelim*.
<https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-covid-19-salg%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n-gizli-ma%C4%9Fdurlar%C4%B1-olmas%C4%B1na-izin-vermeyelim>
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2020c, 15 Nisan). *Covid-19 salgınının çocuklar üzerindeki etkileri*.
<https://www.unicef.org/turkey/media/9881/file/COVID-19%20D%C3%B6neminin%20%C3%87ocuklar%20%C3%9Czerindeki%20Etkilerine%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Politika%20Notu.pdf>
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2020d, 1 Mayıs). *Social service workforce safety and wellbeing during the COVID-19 response*.
<https://www.unicef.org/media/68501/file/Social-Service-Workforce-Safety-and-Wellbeing-during-COVID19-Response.pdf>
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2020e, 13 Mart). *Çocuğunuza koronavirüs 2019'dan (COVID-19) nasıl söz etmelisiniz?*.
<https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/%C3%A7ocu%C4%9Funuza-koronavir%C3%BCs-2019dan-covid-19-nas%C4%B1l-s%C3%B6z-etmelisiniz>
- Van Lancker, W., & Parolin, Z. (2020). COVID-19, school closures, and child poverty: a social crisis in the making. *The Lancet Public Health*, 5(5), e243-e244. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30084-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30084-0)
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuk psikolojisi*, 36. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yoshikawa, H., Wuermli, A. J., Britto, P. R., Dreyer, B., Leckman, J. F., Lye, S. J & Stein, A. (2020). Effects of the global COVID-19 pandemic on early childhood development: short-and long-term risks and mitigating program and policy actions. *The Journal of Pediatrics*. S0022-3476(20)30606-5. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.05.020>